

## **Ludger Symposium, Doetinchem, 22 oktober 2021**

### **Ludger vandaag – in Werden, Münster en Billerbeck**

#### **Dr. Heinz-Georg Surmund**

Ludger vandaag – veel plaatsen in Duitsland zouden genoemd en beschreven kunnen worden, niet alleen Werden, Münster en Billerbeck, maar nog talrijke andere in het Münsterland, in Westfalen en elders in Noord-Duitsland. Maar Ludger vandaag – eerst wil ik het hier niet hebben over gebouwen, over onroerend goed. Ludger vandaag – daar moet prioriteit worden gegeven aan degenen die lopen, op hun twee benen. Velen van hen ken ik. Het zijn levende mensen, jongens en mannen van alle leeftijden. Wat zijn zij bevoorrecht! Want zij mogen met deze onvergelijklijk mooie voornaam door het leven gaan, voelen zich aangesproken als deze twee lettergrepen klinken: Ludger. Overigens: de vrouwelijke vorm van deze naam is er ook, zij het veel minder vaak: Ludgera. Ik heb nog vrouwelijke religieuzen op deze manier aangesproken: Zuster Ludgera.

Sinds een paar decennia weten we dat het juister zou zijn om onze Friese missionaris niet meer Ludger te noemen. Zoals gebruikelijk in zijn tijd zouden we moeten zeggen Liudger. Nu werd en wordt Liudger echter nog nauwelijks als voornaam gebruikt. En in Duitsland en ook in Nederland is de Nederduitse vorm Ludger veel meer vertrouwd, zo lang al - zeker ook omdat we dit tenminste gemakkelijk kunnen uitspreken, gemakkelijker dan Liudger.

Niet alleen mensen die zijn naam dragen, zijn de meest vooraanstaande gedenktekens van Ludger. Hetzelfde geldt voor alle Ludger-vriendinnen en Ludger-vrienden. Dit zijn mensen die zich net als de Ludgerkring Oost-Gelderland met hem verbonden voelen, en zeker ook mensen in alle parochies die zijn naam dragen.

Mijn tweede stap zal ons nu toch naar gebouwen, voorzieningen en evenementen leiden die ons doen denken aan de missionaris uit Utrecht-Zuilen. Ludger was de eerste bisschop van Münster, maar in deze stad bevindt zich niet de belangrijkste plaats van het Ludger-gedenken in Duitsland. De meest geliefde plaats van Ludger was immers het klooster dat hij stichtte in Essen-Werden. Zelf heeft hij in zijn testament bepaald dat hij daar begraven wilde worden – en niet, zoals het volgens de kerkelijke traditie gebruikelijk was en is, in zijn bisschoppelijke kathedraalkerk.

16 jaar geleden, op de 1200e verjaardag van de bisschopswijding van Ludger en zijn bisdom, werd de Ludger-schrijn van Werden naar Münster gebracht. Het werd een paar dagen op het koor van de bisschoppelijke kerk geplaatst. Het was overigens niet voldoende dat de bisschoppen van Essen en Münster dit met elkaar afgesproken hadden. Ook de “Communitas Sancti Ludgeri” in Essen-Werden moest het daarmee eens zijn.

De machtige St. Ludgeruskerk in Essen-Werden, een van de belangrijkste laat-romaanse kerkgebouwen in het Rijnland, ontstond aan het begin van de 9e eeuw als abdijkerk van het benedictijnenklooster in Werden. Hier bevindt zich de crypte met het schrijn van St. Ludgerus. Sinds de abdij werd opgeheven, is St. Ludgerus een katholieke parochiekerk.

Jaar na jaar vindt in Essen-Werden op de eerste zondag van september de traditionele Ludgerus-processie plaats. “Maar ook in het tweede jaar van de coronapandemie werd die afgelast. In plaats daarvan werd “op zondag 5 september een open-luchtdienst gevierd op het voormalige abdijhof van de hedendaagse Folkwang Universiteit van de Kunsten”.

(<https://www.ludgerus.ruhr/2021/08/26/ludgerusfest-freiluftmesse-statt-prozession/>)

Münster. In Münster wil ik de Ludgerikirche alleen maar noemen en meteen iets zeggen over de Ludger-kapel in de Dom. Hier wordt de herinnering aan de stichter van het bisdom verbonden met de verering van een van zijn opvolgers in de twintigste eeuw – Clemens August von Galen, wiens graf zich hier bevindt. Zojuist werd in het bisdom Münster eraan herinnerd dat hij 80 jaar geleden zijn beroemde preken tegen het totalitaire bewind van de nazi's hield. Hij werd kort geleden in Rome zalig verklaard – in hetzelfde jaar 2005 toen in Münster het 1200-jarige Ludger- en bisdom-jubileum plaats vond.

In het jaar dat aan dit feest voorafging werden het moederbisdom Utrecht, waar Ludger vandaan kwam, en het dochterbisdom Münster met elkaar verbonden door een Ludger-estafette. Gérard Martens en ik, wij hebben deze pelgrimage bedacht, gepland en georganiseerd, ondersteund door enkelingen en groepen die zich er eveneens voor hebben ingezet. Een grote, manshoge kaars met de afbeelding van Ludger erop trok door alle parochies op de weg van Utrecht naar Münster. De kaars bleef een week in elke gemeente, daar werden er evenementen georganiseerd, bezinningsbijeenkomsten en kerkdiensten. Op Tweede Paasdag, 12 april 2004, stak kardinaal Simonis de Ludger-Kaars aan in de Ludgerkapel te Utrecht-Zuilen. Een jaar later, op 3 april 2005, concelebreerde hij in de kathedraal van Münster in de Paasviering, toen de Ludger-kaars zijn bestemming bereikte. Ik kom hierop aan het einde van mijn lezing nog even terug.

Ludger werd bisschop pas op hoge leeftijd, welke in zijn tijd maar weinig mensen bereikten. Jaren eerder had hij niet ingestemd met een benoeming voor de bisschoppelijke zetel in Trier, de voormalige Keizerstad. Het diocees in deze reeds in Romeinse tijd vooraanstaande stad bestond toen Ludger leefde al eeuwen lang. Wie daar bisschop werd verwierf binnen het rijk van Karel de Grote een hoge positie met veel prestige en macht. Ludger wachtte tot aan het einde van zijn leven, voordat hij zich tot bisschop van een bisdom liet wijden dat nog niet eens bestond en nog opgebouwd moest worden. Maar ook nadat hij deze opgave aanvaard had bleef dit zijn belangrijkste roeping: een rondtrekkende prediker te zijn zoals Jezus. Gedreven door de liefde van Christus wilde hij grenzen blijven overschrijden om de christelijke boodschap aan vreemde mensen in de naburige, maar strijdende volkeren aan te bieden.

Ludger was maar kort bisschop, de laatste vier jaar voor zijn dood. Maar ook in deze slotfase bleef hij wat hij altijd al wilde zijn: voetganger, in de beste zin van het woord, als gelovige op de pelgrimstocht van zijn leven, op zijn eindeloze verkenningen van zijn grote missiegebied. Hem bezielde de gedrevenheid van Jezus, de rabbijn uit Nazareth, die over zichzelf zei: "Kijk toch, ik drijf demonen uit en genees mensen. Maar ik moet vandaag en morgen en de volgende dag op weg blijven " (Lukas 13: 32b .33a).

De meeste beelden van Ludger tonen hem als bisschop. De levensvorm die veel kenmerkender was voor hem, zijn onderweg-zijn, verschijnt slechts zelden, te zelden in de werken van schilders en beeldhouwers.

De laatste tocht op de lange levensweg van Ludger was die op de dag voor zijn dood, van Coesfeld naar Billerbeck. In het midden van de weg tussen deze twee plaatsen, vlakbij het benedictijnenklooster Gerleve, werd honderd jaar geleden een in steen gehouwen beeld geplaatst dat Ludger aan het eind van zijn leven toont. Hij is gaan zitten; met twee jonge begeleiders rechts en links rust hij uit, verzamelt zijn laatste krachten.

In Billerbeck, precies daar waar Ludger gestorven is, werd in de jaren 1892-1898 de neogotische St. Ludgerus-Dom gebouwd door de architect Wilhelm Rincklake (1851-1927). Reeds voordat dit magnifieke bouwwerk voltooid en ingewijd werd trad Rincklake toe tot de gemeenschap van de benedictijnenabdij Maria-Laach. Zijn vroegere voornaam Wilhelm werd toen vervangen door deze kloosternaam: Ludger. Pater Ludger Rincklake ontwierp later ook het neoromaanse benedictijnenklooster Gerleve tussen Billerbeck en Coesfeld dat in 1904 geopend werd.

Bij Zutphen, waar Ludger in zijn jongere jaren vaak de IJssel overstak op weg naar Westfalen, werd twaalf jaar geleden een gedenksteen onthuld dat hem als man onderweg toont. Het is opgezet door de organisator van dit symposium, de Ludgerkring Oost-Gelderland. Hiervoor werd een tekst geschreven die op 29 maart 2009 om de beurt door de toenmalige Groningse bisschop Gerard de Korte en door Dominee Marianne Benard uit de nabijgelegen kerkgemeente Wichmond werd voorgedragen. Ze spraken Ludger aan, de reiziger uit Utrecht, en zeiden:

Ludger, man onderweg, voorloper uit een ver verleden!  
Dichtbij het stromende water komt u ons tegen, houdt ons hier staande.  
Dit gedenksteen, stevig en duurzaam, bestand tegen weer en wind,  
herinnert aan u, de bewogen man, getuige van de nieuwe schepping.  
Gedreven was u, ontvlamd door de oproep, de stem:  
'Ik ben gekomen om op aarde een vuur te ontsteken,  
En wat zou ik graag willen dat het al brandde' (Luc 12,49).

Ludger, man onderweg, voorloper uit een ver verleden! Hier stak u over.  
De IJssel, grensrivier in uw tijd, markeerde de scheiding van geesten.  
Achter u lag de bekende wereld, vertrouwd en veilig;  
daar kwam u vandaan, daar was u thuis.  
Maar u moest, u wilde vreemdeling zijn, boodschapper van de grotere liefde.  
Deze houdt van allen, allen vervult ze met leven, tot aan de grenzen der aarde,  
tot aan de voltooiing van deze wereld (Mt 28,20).

Ludger, man onderweg, voorloper uit een ver verleden!  
Ze hebben u wegwijz gemaakt, de gevaarlijke tochten op onbekende wegen.  
U kon niet veroveraar zijn, die allen overweldigt, op alles zijn hand legt;  
het Goede Nieuws dat u brengt spreekt een andere taal.  
Het belooft zo veel: het einde van vijandschap, oorlog en ander geweld.  
Het verkondigt Gods verbond met Israel, zijn volk,  
en de woorden, de daden van Jezus, de bevrijding door zijn geest.

Ludger, man onderweg, voorloper naar een verre toekomst!  
U heeft zich bij hem gevoegd, en het woord van zijn volgelingen geldt ook voor u:

‘Hier hebben we geen blijvende stad,  
wij kijken juist verlangend uit naar de stad die komt’ (Hebr 13,14).  
Zo velen zien uit, zo velen zoeken naar de toekomst van God,  
naar de vrucht van gerechtigheid, de vrede.  
Zo vele mensen van goede wil: beslist, dit is ook aan u te danken.

Tot slot neem ik u graag nog een keer mee naar de Dom van Münster, toen daar in het jubileumjaar 2005 het Paasfeest werd gevierd. De kaars met het afbeelding van Ludger erop was door de deelnemers aan de estafette naar alle katholieke parochies tussen Utrecht en Münster gebracht. Bij haar aankomst in Westfalen was van de kaars na haar lange reis nog maar weinig over, slechts een kwart van zijn oorspronkelijke grootte. Bijna de gehele Ludger-gestalte was verdwenen - alleen de voeten waren nog net zichtbaar. Zij herinnerden mij aan middeleeuwse afbeeldingen van de hemelvaart van Christus. Aan de bovenrand van het schilderij zijn alleen nog maar de voeten te zien van hem die naar de hemel opstijgt. Zijn oproep om naar alle volkeren te gaan en hun het evangelie te brengen, had Ludger tot de onvermoeibare voetganger gevormd als die hij letterlijk de geschiedenis in is gegaan. In het volgende woord van de profeet Jesaja kunnen we de vreugde herkennen over de voeten van Jezus, over de voeten van Ludger en over de voeten van al de vele anderen in de navolging van Jezus:

Hoe lieflijk zijn op de bergen / de voeten van de vreugdebode, /  
die vrede meldt, de blijde mare brengt, / het heil verkondigt. // (Jes 52,7)

Achtentwintig jaar geleden, eind december van het jaar 1993, toen ik pastor in Zuilen – nu Utrecht-Noord – was, daar waar Ludger geboren werd, wilde ik dit vers uit het Jesajaboek graag zingen. Me schoot een melodie te binnen – die zou ik op deze dag hier graag nog een keer willen laten klinken.

Hoe lieflijk zijn op de bergen / de voeten van de vreugdebode, /  
die vrede meldt, de blijde mare brengt, / het heil verkondigt. //

Al uw wachters verheffen hun stem / en jubelen in koren /  
Want ze zien met hun ogen / dat de Heer terugkeert naar Sion.  
Juicht en jubelt in koren / puinhopen van Jeruzalem /  
Want de Heer erbarmt zich over zijn volk / en gaat Jeruzalem verlossen. /

Hoe lieflijk zijn op de bergen / de voeten van de vreugdebode, /  
die vrede meldt, de blijde mare brengt, / het heil verkondigt. //  
(Jesaja 52,7.8.9.7)